

Problematika smrtne kazne temeljem istočnojadranskih komuna

Ulrich, Ella

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:192986>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

RIJEKA

ELLA ULRICH

PROBLEMATIKA SMRTNE KAZNE TEMELJEM ISTOČNOJADRANSKIH KOMUNA

ZAVRŠNI RAD

RIJEKA, 2020.

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka

Problematika smrtne kazne temeljem istočnojadranskih komuna

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kosana Jovanović

Student: Ella Ulrich

Studij: Povijest/Engleski jezik i književnost

Rijeka, rujan 2020.

Sadržaj

I. Uvod.....	1
II. Sudstvo i kazeno pravo u dalmatinskim i istarskim komunama.....	5
III. Korčulanski statut.....	8
3.1. Nastanak statuta.....	8
3.2. Smrtna kazna	9
IV. Krčki statut.....	13
4.1. Nastanak statuta.....	13
4.2. Smrtna kazna	14
V. Kastavski statut.....	17
5.1. Nastanak statuta.....	17
5.2. Smrtna kazna	19
VI. Zaključak.....	20
VII. Literatura.....	22

I. Uvod

Upotreba smrtne kazne kao retributivnog sredstva za počinjeni kazneni prijestup, ali i kao sredstvo odvraćanja od počinjenja prijestupa prisutna je u razdoblju srednjeg vijeka više ili manje diljem Europe pa tako i na području Hrvatske. U ovom radu istraživat će se vrste smrtnih kazni koje se propisuju u Korčulanskom, Krčkom i Kastavskom statutu te prijestupe za koje su se koristile. Korčulanski statut odabran je jer sam se već ranije susrela sa njegovom upotrebom smrtne kazne dok su Krčki i Kastavski statuti odabrani kao najbolji predstavnici upotrebe smrtne kazne na svojim područjima jer sadrže najveći broj odredbi o uporabi smrtne kazne i većinom definiraju način njenog izvođenja što pomaže u usporedbi načina kažnjavanja sličnih prijestupa. Proučavat će se i postoje li razlike u upotrebi smrtne kazne između navedenih statuta s obzirom na utjecaj različitih vladara pod čijom vlasti su se Korčula, Kastav i Krk nalazili u vrijeme nastanka njihovih statuta. Navedena tri statuta odabrana su i zbog toga što su nastali u približno vrijeme u razdoblju razvijenoga srednjega vijeka, ali u različitim političkim okolnostima. Tako se vjeruje da je Korčulanski statut nastao 1214. godine kao pokušaj stanovnika otoka Korčule da se zaštite od na Jadranu sve prisutnije Mletačke Republike te da zadrže svoju samostalnost i dotadašnje uređenje. Krčki statut nastao je 1388. godine dok se otok Krk nalazio pod vlasti knezova Frankopana te pod suverenitetom hrvatsko-ugarskog kralja. Kastavski statut nastao je 1400. godine, godinu dana nakon promijene vlasti na području Kastva, Mošćenica i Veprinca koji su do prethodne 1399. godine bili pod vlasti grofova Devinskih. Zbog toga što Devinska loza 1399. nestaje, stanovnici Kastava sastavljaju svoj statut kako bi za uprave švapskih grofova Walsee zadržali određena prava i povlastice koje su imali za vrijeme prethodne uprave. Pitanje na koje se u ovom radu traži odgovor je koriste li se u Korčulanskom, Krčkom i Kastavskom statutu iste smrtne kazne za slične ili iste kaznene prijestupe te ovisi li upotreba smrtne kazne u navedenim statutima o tome pod utjecajem čije vlasti se nalaze ovi gradovi? Očekujem da će postojati određene razlike u načinu upotrebe smrtne kazne zbog utjecaja vlasti stranih vladara na području Korčule i Kastva koji su mogli svojim dolaskom unijeti u ove statute utjecaj pravnog sustava svoje matične zemlje.

Rad je podijeljen na nekoliko dijelova te će na početku prvo nešto biti rečeno općenito o obilježjima kaznenog prava u dalmatinskim i istarskim gradovima te o tome kako se smrtna kazna koristila u domeni hrvatskog srednjovjekovnog prava kroz primjere nekoliko primorskih statuta. Nakon toga bit će objašnjeno uređenje korčulanske, krčke i kastavske

komune, povijesne okolnosti nastanka njihovih statuta i sastav statuta. Također će biti pojašnjeno u kojim su se sve slučajevima i za koje zločine u korčulanskoj, krčkoj i kastavskoj komuni upotrebljavale smrtne kazne. Rad će se temeljiti na najstarijim odredbama statuta navedenih komuna i neće uključivati odredbe iz njihovih kasnijih redakcija. Tako će se u ovom radu promatrat odredbe iz starije redakcije Korčulanskog statuta s njegovom dopunom, odredbe na prvih devetnaest stranica Krčkog (Vrbanskog) statuta koje se smatraju njegovom jezgrom te dvadeset pet temeljnih odredbi Kastavskog zakona za koje se zna da su nastale 1400. godine.

Za rad su korišteni primarni izvori koji donose prijepise i prijevode Korčulanskog, Krčkog i Kastavskog statuta te sekundarna literatura pomoću koje je stvoren povijesni okvir nastanka navedenih statuta te je objašnjeno kako su korčulanska, krčka i kastavska komuna bile organizirane. Antun Cvitanić u knjizi *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*¹ donosi prijevod starije redakcije Korčulanskog statuta s dopunom te novije redakcije statuta. Također, u knjizi se nalazi i popratna studija o nastanku statuta, uređenju korčulanske komune te njenom zakonskom sustavu. Vinko Foretić svojim djelom *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*² daje povijesni okvir nastanku statuta te piše o promjenama vlasti u korčulanskoj komuni i posljedičnom nametanju mletačkog plemstva na nasljednoj poziciji korčulanskog kneza. Lujo Margetić u knjizi *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*³ iz 2012. godine donosi, između ostalih, prijevode Krčkog i Kastavskog statuta na standardni hrvatski jezik te također popratne studije o nastanku navedenih statuta, njihovim ranijim pokušajima prevođenja te objašnjenja o izboru pojedinih riječi u ovoj verziji prijevoda. Također, Lujo Margetić i Petar Strčić u djelu *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*⁴ donose prijepis navedenog statuta i njegov prijevod na standardni hrvatski jezik te uvodnu studiju o nastanku statuta, organizaciji krčke komune, njenom krivičnom i kaznenom pravu te načinu provođenja krivičnog postupka. Što se tiče povijesnog okvira za nastanak Krčkog statuta, Vjekoslav Klaić u knjizi *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka*

¹ Antun Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

² Vinko Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.* Zagreb: Tisak narodne tiskare, 1940.

³ Lujo Margetić, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*. Zagreb: Nakladni zavod Globus; Rijeka: Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta, 2012.

⁴ Lujo Margetić i Petar Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.* Krk: Povijesno društvo otoka Krka, 1988.

otoka Krka: (od god. 1118 do god. 1480)⁵ objašnjava podrijetlo knezova obitelji Frankopan te područja pod njihovom vlasti. Opisuje se i organizacija otoka Krka te podrijetlo njegovog stanovništva. Također se navode bitniji pripadnici obitelji Frankopan i njihova uloga u važnijim povijesnim događajima na područjima pod njihovom vlasti u vrijeme nastanka Krčkog statuta. U svojoj knjizi *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*⁶, Darinko Munić piše o promjenama vlasti na području Kastva od crkvene uprave do prelaska pod vlast raznih grofovskih i vladarskih obitelji, o uređenju kastavske općine te o nastanku Kastavskog statuta i njegovih prijepisa. Dalibor Čepulo u svojoj knjizi *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*⁷ objašnjava kako se razvijalo pravo na području hrvatskih zemalja, piše o pravno-povijesnim izvorima na istom području, statutarnom pravu u istarskim i dalmatinskim komunama, razvoju kaznenog prava i kaznenom postupku na području hrvatskih zemalja.

U svom članku „Analiza kazni za prijestupe i delikte u Paškom statutu“⁸ Marijan Šuperina donosi prikaz knjige *Statut Paške općine* urednika Dalibora Čepula te u obliku tablica sistematizira vrste osobnih kazni (smrtne i tjelesne kazne) i prijestupa za koje su se propisivale, opise djela koja su se kažnjavale novčano te iznose tih kazni, kako se vršila raspodjela novca iz propisanih novčanih kazni između oštećene osobe i općinske uprave te ističe važnost kriminalistike i istraživanja u kažnjavanju prijestupa u Paškoj općini. Pavao Krmpotić u članku „Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike“⁹ smješta dubrovački pravni sustav u europski i hrvatski pravni kontekst te nastanak Dubrovačke Republike i njenog statuta u povijesni kontekst. Pritom navodi vrste kazni koje su se u tom statutu koristile te slučajeve u kojima se koristila smrtna kazna, a posebno izdvaja kaznene procese protiv čarobnjaka. Opisuje i sudski postupak,

⁵ Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka: (od god. 1118 do god. 1480)*. Reprint izd.: Zagreb: Matica Hrvatska, 1901.

⁶ Darinko Munić, *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1998.

⁷ Dalibor Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*. Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 2012.

⁸ Marijan Šuperina, „Analiza kazni za prijestupe i delikte u Paškom statutu.“ Prikaz knjige *Statut Paške općine – Statuta Communitatis Pagi*, ur. Dalibor Čepulo, *Policija i sigurnost*, Vol. 21 No. 4, 2012., str. 859-881.

⁹ Pavao Krmpotić, „Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike.“ *Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja*, Vol. 40 No. 83, 2006., str. 85-104.

njegovo pokretanje te dokazni postupak i donošenje presude. Đorđe Milović u svojim člancima raspravlja o kaznenom pravu sjevernojadranskih statuta te o prijestupima protiv života i tijela koji se u njima javljaju. Tako u članku „Kazneno pravo Senjskog statuta iz 1388“¹⁰ donosi povijesnu pozadinu nastanka navedenog statuta te pregled senjskog kaznenog sustava, osam kategorija kaznenih djela, latinski i hrvatski tekst pojedinih odredbi te objašnjenja njihovog kažnjavanja za svaku odredbu. U člancima „Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci“¹¹ i „Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta“¹² ukratko opisuje okolnosti nastanka svakog pojedinog statuta, sistematizira kaznene prijestupe na one koji se tiču ubojstva te težih i lakših tjelesnih povreda i navodi kako se svaki prijestup kažnjavao. Pritom međusobno uspoređuje sve navedene statute. U članku „Smrtna kazna u Zagrebačkom Gradecu u drugoj polovici 15. stoljeća“¹³ Kristina Judaš donosi pregled sudskih zapisa o upotrebi smrtne kazne u Gradecu, no u kontekstu ovog rada navodi neka od glavnih obilježja hrvatskog srednjovjekovnog kaznenog prava i njegove uporabe smrtne kazne. Navedeni članci korišteni su za proučavanje načina upotrebe smrtne kazne u domeni hrvatskog srednjovjekovnog prava.

¹⁰ Đorđe Milović, „Kazneno pravo Senjskog statuta iz 1388.“ *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 34 No. 1, 2007., str. 197-243.

¹¹ Đorđe Milović, „Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci.“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 6-7 No. (1961-1962), 1961., str. 5-200.

¹² Đorđe Milović, „Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta.“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 10 No. (1964-1965), 1965., str. 61-103.

¹³ Kristina Judaš, „Smrtna kazna u Zagrebačkom Gradecu u drugoj polovici 15. stoljeća.“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 36 No. -, 2018., str. 31-60.

II. Sudstvo i kazneno pravo u dalmatinskim i istarskim komunama

Glavno obilježje europskog srednjovjekovnog prava, pa tako i onoga na području Istre i Dalmacije, je izostanak načela zakonitosti koje se sastoji u tome da ako kazneno djelo i kazna za njega nisu zakonski utvrđeni, to djelo ne može biti kažnjeno jer postojanje zakona određuje je li neko štetno djelo ujedno i kazneno djelo. To se najbolje ogleda u činjenici da je knez u dalmatinskim i istarskim komunama mogao kažnjavati propisima neutvrđene prijestupe po svojoj procijeni. Također, u tom su razdoblju opisi kaznenih djela i njihove kazne više služili kao orijentacija pa se ne može utvrditi koliko su se zapravo poštovale propisane kazne pri donošenju presude.¹⁴ Srednjovjekovni suci u ranijem razdoblju nisu poznavali subjektivni element kaznenog djela, tj. počinjenje kaznenog djela namjerno ili iz nehaja, te se kazna većinom izricala na temelju objektivnog štetnog djelovanja optuženika. Jedina iznimka je počinjenje kaznenog djela u nužnoj obrani te je vezana za određena djela kao što su ubojstvo provalnika, napadača ili kradljivca i zbog njihove prirode ona se ne kažnjava. Tek u 15. i 16. stoljeću počinje su sve više razlikovati *dolus* (namjerno i svjesno štetno postupanje) i *culpa* (štetno postupanje iz nehaja), a pojavljuje se i *casus* (slučaj, šteta je nastala bez ljudskog djelovanja te se zbog toga ne kažnjava). Hrvatski srednjovjekovni pravni sustav u ranijem razdoblju ne prepoznaje pokušaj, tj. nedovršeno namjerno činjenje kaznenog djela, već se takve kaznene prijestupe koji bi se danas mogli utvrditi kao pokušaj kažnjavalo kao posebna kaznena djela koja su bila zakonski utvrđena.¹⁵

Što se tiče sudskog postupka, navodi se kako je u Istri i Dalmaciji većinom bio prisutan inkvizicijski sudski postupak s aktivnom sudačkom ulogom te su svi građani bili potaknuti prijaviti kaznena djela. Ova praksa građanskog prijavljivanja uvedena je kako bi se nadoknadilo nepostojanje službenih organa zaduženih za otkrivanje kaznenih prijestupa i njihovih počinitelja, a dodatni poticaj građanima bila je novčana nagrada koja je obično iznosila polovicu dosuđene novčane kazne i koju bi anonimni prijavitelj dobio bez otkrivanja njegovog identiteta. Sudski slučajevi su mogli započeti na dva načina: privatnom tužbom za povredu osobnog interesa ili inicijativom kneza ili suca na prijavu građana u slučaju povrede javnog interesa. Za dokazivanje nevinosti ili krivnje optuženika koristili su se iskazi okrivljenika, tužitelja i svjedoka te „opće znanje“, a bila je dopuštena i tortura za iznuđivanje priznanja, ali samo kod osnovane sumnje u počinjenje kaznenog djela te uz naknadnu potvrdu

¹⁴ Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*, 125.

¹⁵ Isto, 126.

iskaza.¹⁶ U nekim slučajevima, kada krivac nije pronađen, počinjenu štetu vlasniku nadoknađuje selo, pritom zadržavajući pravo na naknadu od krivca ako se on naknadno pronađe. Smatra se da je ova praksa supsidijarne kolektivne odgovornosti dio starih hrvatskih običaja iako je moguće i da je na naše područje došla iz sjeverne Italije gdje se također koristila. U ranijem razdoblju sudionitvo u počinjenju zločina kažnjavalo se jedinstvenom kaznom za sve sudionike, a kasnije se razlikuju strože kazne za poticatelje na zločin te blaže kazne za pomagače. Različiti oblici fizičkog nasilja u dalmatinskim i istarskim statutima kažnjavali su se relativno blago te većinom novčanom kaznom jer je nasilje bilo dosta uobičajeno, dok su se imovinski delikti poput krađe kažnjavali puno strože. Uzrok tome što je krađa smatrana moralno težim prijestupom bilo je to što je podrazumijevala planiranje i podmuklost čime se u većoj mjeri ugrožavao integritet male zajednice.¹⁷ U srednjovjekovnom pravu najčešće je bila izricana novčana kazna, ali i okrutne i zastrašujuće kazne kao što je stajanje na stupu srama, izgon, zatvor, obilježavanje užarenim pečatom, trzaj na koloturu za mornare, kopanje jednog ili oba oka, odsijecanje ruke ili noge te smrtna kazna vješanjem, odsijecanjem glave ili spaljivanjem.¹⁸ Obično su se vješanjem kažnjavale krađe, odsijecanjem glave ubojstva, a spaljivanjem na lomači ozbiljni prijestupi kao što su palež, čedomorstvo, incest i čaranje jer su zbog svoje prirode zahtijevali pročišćenje vatrom.¹⁹ Vrsta propisane smrtno kazne ponekad je, osim o prirodi prijestupa, ovisila i o statusu i spolu počinitelja pa su žene češće spaljivane dok se smrt vješanjem smatrala sramotnijom, a odsijecanje glave časnijom smrću pa je bilo rezervirano za više društvene slojeve.²⁰

Iako ubojstvo predstavlja najteži kazneni prijestup, ne propisuju svi srednjovjekovni statuti kaznu za njega. Tako primjerice Mošćenički, Kastavski, Senjski i Krčki statut, između ostalih, ne sadrže odredbu o kažnjavanju ubojstva, moguće zbog toga što je njegovo kažnjavanje bilo dio običajnog prava i time općepoznato pa nije bilo potrebe za zapisivanjem takvih odredbi.²¹ S druge strane, Veprinački i Trsatski statut za ubojstvo²² propisuju smrtnu kaznu, no ne preciziraju način njenog izvođenja jer je on vjerojatno također bio reguliran

¹⁶ Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*, 129-130.

¹⁷ Isto, 126.

¹⁸ Isto, 127.

¹⁹ Judaš, „Smrtna kazna u Zagrebačkom Gradecu u drugoj polovici 15. stoljeća.“, 37-38.

²⁰ Isto, 38, 41.

²¹ Milović, „Kazneno pravo Senjskog statuta iz 1388.“, 199-200; Milović, „Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta.“, 75, 84.

²² Trsatski statut razlikuje i čedomorstvo koje se također kažnjava smrtnom kaznom

običajnim pravom.²³ Isti je slučaj s kažnjavanjem silovanja u Senjskom statutu.²⁴ U Dubrovniku se kazna spaljivanja na lomači koristila za čarobnjaštvo koje se smatralo jednim od najtežih prijestupa. Osim toga, smrtna kazna se još propisivala i za ubojstvo, veleizdaju i teško fizičko ranjavanje.²⁵ U Paškoj općini koristile su se samo smrtno kazne vješanja i spaljivanja. Vješanje je propisano za krađu vrijednosti iznad 100 libara, ponavljanje krađe u vrijednosti iznad 80 libara, neplaćanja kazne od 100 libara u određenom roku te povrede granice izгона nakon što je osoba već bila kažnjena kaznom određenog iznosa zbog razbojništva ili pljačke. Način izvođenja smrtno kazne za silovanje nije definiran, no pretpostavlja se da se i ovaj prijestup kažnjavao vješanjem. Slično kao u Dubrovniku, u Paškoj općini spaljivanjem se kažnjavalo davanje vradžbina ili čarobnih trava ili poticanje na isto uslijed čega je osoba umrla ili izgubila razum.²⁶ Riječki statut strogo je propisivao način izvršenja smrtno kazne za svaki od teških kaznenih prijestupa. Tako se vješanjem kažnjavalo pokretače zavjera protiv države, kralja ili općinskog ustrojstva, razbojnik, drumske otimače, otmičare, kradljivce, zloglasne lopove i mnoge druge. Odredba o kažnjavanju pokretača zavjera propisuje da ih se prije vješanja željeznim lancem trebalo vući po gradu zavezane za rep konja. Također, bili bi ostavljeni da trajno vise na lancu kao upozorenje ostalima. Odsijecanjem glave kažnjavali su se ostali sudionici zavjera, osobe koje su bile svjesne postojanja zavjere, a nisu je prijavile u roku 24 sata, osobe koje su kapetanu grada odsjekle ili osakatile ud, osobe koje su prakticirale bigamiju, ubojice te silovatelji. Kazna spaljivanja korištena je za kažnjavanje protuprirodnog bluda, krivotvorenja novca te osoba koje počine palež, udanih žena koje uzmu drugog muža i spravljanje otrova i korištenje čarolija.²⁷ Općenito, svrha ovako strogih i oštih kazni te njihovog javnog izvođenja bila je spriječiti ponavljanje prijestupa, obeshrabriti buduće potencijalne prijestupnike, ali i upozoriti ostatak stanovništva na već postojeće. Kada bi osoba jednom bila obilježena kao prijestupnik, bila bi društveno izolirana od zajednice te bi zauvijek izgubila njezino povjerenje.²⁸

²³ Milović, „Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta.“, 77, 80.

²⁴ Milović, „Kazneno pravo Senjskog statuta iz 1388.“, 202.

²⁵ Krmptić, „Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike.“, 92.

²⁶ Šuperina, „Analiza kazni za prijestupe i delikte u Paškom statutu.“, 863-865.

²⁷ Milović, „Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci.“, 71-72.

²⁸ Čepulo, *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*, 127.

III. Korčulanski statut

3.1. Nastanak statuta

Korčulanski statut sastoji se od starije redakcije s dopunom, novije redakcije te reformacije i katastika. Starija redakcija nazvana je Potvrda i dopuna statutarnih odredaba grada i otoka Korčule učinjena za vrijeme kneza Marsilija Zorzija te se sastoji od 53 poglavlja potvrđenih 1265. godine, a dopunom iz 1271. godine dodano joj je još 20 poglavlja. Njen najstariji rukopis pronađen je u Veneciji, potječe iz 14. stoljeća te je napisan na pergameni.²⁹ Navedena redakcija započinje pjesmom sastavljenom po nalogu kneza Marsilija Zorzija koja opisuje njegov dolazak na vlast pozivom Korčulana 1254. godine te obnovu grada i nastanak tj. potvrdu Korčulanskog statuta.³⁰ Nakon pjesme, navodi se ugovor između kneza i čitavog stanovništva kojim se utvrđuju razne obveze stanovništva Korčule prema svom knezu i obveze kneza prema stanovništvu kojim vlada. Prvi dio ugovora govori o Marsilijevoj odluci da u novoobnovljenom gradu donese zakon koji će jednako vrijediti za sve. Drugim dijelom se točno određuje način odabira kneževog nasljednika koji mora biti iz njegove loze. U trećem dijelu ugovora knez potvrđuje Korčulanima posjede i zemlje koje se ušle u njihovo vlasništvo do godine dana prije njegova dolaska te utvrđuje da on može slobodno raspolagati kneževom zemljom na Korčuli. U četvrtom dijelu knez propisuje kaznu za svoje nasljednike ako odluče otuđiti, prodati, pokloniti, založiti, dati u leno ili podijeliti kneževinu dok se u petom djelu navodi kneževa zakletva te zakletva stanovništva koju su davali pojedinačno, a kojom se zaklinju na vjernost i otkrivanje knezu urota usmjerenih protiv njega.³¹

Novija redakcija nazvana je Knjiga zakona, odnosno statutarnih odredaba grada i otoka Korčule, sadrži 157 poglavlja te se u njenom uvodu navodi da je sastavljena i potvrđena godine 1214. za što Foretić tvrdi da nikako ne može biti slučaj jer je riječ o izmijenjenoj i dopunjenoj verziji starije redakcije te neke od odredbi u njoj potječu iz 14. i 15. stoljeća. Nadalje, Foretić teoretizira da je ta godina ipak uzeta kao godina nastanka Korčulanskog statuta jer je moguće da su sastavljači novije redakcije pronašli neki stariji zapis koji govori o sastavljanju Korčulanskog statuta 1214. godine te da je statut 1265. godine samo malo izmijenjen i ponovno potvrđen. Rukopis ove verzije statuta pronađen je u knjižnici obitelji

²⁹ Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, 225.

³⁰ Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, 1.

³¹ Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, 65-67.

Kapor na otoku Korčuli i datira se u 15. stoljeće te je jedini sačuvani rukopis te redakcije danas. S obzirom na to da je zadnja godina koja se spominje u odredbama novije redakcije 1428. godina, a za reformaciju se zna da je potvrđena za vrijeme vlasti kneza Stjepana Magna što se datira između 1453. i 1455. godine, sigurno je da je novija verzija Korčulanskog statuta izdana u razdoblju nakon 1428. godine, ali prije dolaska na vlast kneza Stjepana Magna.³²

Stanovništvo otoka Korčule živjelo je pretežno seoskim načinom života te se bavilo poljoprivredom, posebice vinogradarstvom, stočarstvom i šumarstvom. Između stanovnika u razdoblju nastanka starije redakcije statuta nisu postojale staleške razlike. Tako je iz statuta vidljivo da su u 12. stoljeću još uvijek prisutni tragovi zajedničkog odlučivanja za koje se vjeruje da potječe iz nekadašnjeg slavenskog rodovsko-plemenskog uređenja³³, a koje je vidljivo i iz toga da se na početku starije redakcije navodi da je čitavo stanovništvo sudjelovalo pri Zorzijevom potvrđivanju Korčulanskog statuta 1265. godine. U kasnijem razdoblju, u 13. i 14. stoljeću, polako dolazi do ekonomske diferencijacije stanovništva te podijele na pučane i plemiće. Plemstvo je nastalo tako što su ekonomski jači stanovnici, posebice potomci nekadašnjih rodovsko-plemenskih starješina, preuzimali političku vlast na Korčuli u pokušaju da ograniče društvenu moć nasljednih knezova iz mletačke obitelji Zorzi.³⁴ Iz toga razloga u starijoj redakciji i njenoj dopuni ne spominje se plemstvo niti staleške razlike stanovništva³⁵, dok su one jasno vidljive u novijoj redakciji statuta i reformaciji u tome što je najstariji dio novije redakcije, onaj koji obuhvaća njenih prvih 57 poglavlja, izmijenjen tako da kazna u nekim slučajevima sada ovisi o staleškoj pripadnosti pojedinca.³⁶

3.2. Smrtna kazna

Smrtna kazna se u starijoj redakciji Korčulanskog statuta propisuje u prvoj, drugoj, šestoj, osmoj, dvanaestoj te trinaestoj glavi starije redakcije te u petoj i desetoj glavi dopune starije redakcije upućuje na neka od prethodno navedenih članaka koja koriste smrtnu kaznu.

³² Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, 227-230.

³³ Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, XXIV.

³⁴ Isto, XXV.

³⁵ Cvitanić napominje da se u 11. poglavlju starije redakcije, uvodu i 3. poglavlju dopune spominje riječ plemeniti čovjek/žena, ali pretpostavlja da se misli da članove „bolje“ obitelji, a ne stvarno plemstvo.

³⁶ Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420.*, 245-246.

S obzirom na stupanj ozbiljnosti koji sa sobom nosi smrtna kazna, za očekivati je da je počinjeni kazneni prijestup jednako ozbiljan te ugrožava same temelje zajednice i dovodi u opasnost njene moralne vrijednosti. Najteži takav kazneni prijestup zasigurno je ubojstvo te se već u prvoj glavi starije redakcije govori o njegovom kažnjavanju. Navedeni članak navodi da je kazna za počinjenje ubojstva smrt, osim u slučaju ubojstva u (samo)obrani koja se može dokazati. Da bi osumnjičenik bio optužen potrebno je ubojstvo dokazati s dva vjerodostojna muška svjedoka, optuženikovim priznanjem ili može biti općepoznato tko je počinitelj ubojstva. Ovaj članak ne precizira na koji način se provodi smrtna kazna. Navodi se i da u slučaju bijega optuženik mora zauvijek ostati u progonstvu, a sva njegova imovina pripada komuni od čega žena ubijenog ili njegovi potomci dobivaju polovicu. Također, članak propisuje novčanu kaznu za svjedoke koji odbiju svjedočiti ili svjedoče lažno pod zakletvom.³⁷

Zanimljivo je da se smrtna kazna propisuje i za prijestupe koji imaju za cilja narušiti društvenu hijerarhiju zajednice. Tako se u drugoj glavi starije redakcije kažnjavaju zavjere na osnovi zakletve ili čvrstog obećanja, a protiv kneza, sigurnosti grada i otoka, građana ili u svrhu ometanja kneza u dijeljenju pravde ili presuđivanju. Ako je očito da je optuženik kriv ili to bude dokazano dvama vjerodostojnim svjedocima, organizatoru te zavjere se odsječe glava te ostaje bez sve imovine. Za ostale sudionike zavjere propisana je novčana kazna ili tjelesna kazna u slučaju nemogućnosti plaćanja. U slučaju bijega organizatora zavjere ili njenih sudionika, oni trajno ostaju u izgnanstvu, a njihova imovina pripada komuni.³⁸

Još jedan kazneni prijestup koji predstavlja opasnost za zajednicu je krađa čije se kažnjavanje opisuje u šestoj glavi starije redakcije. U ovom slučaju radi se o krađi domaćih životinja koje predstavljaju važan izvor hrane i radne snage. Navedeni članak propisuje da se za ukradenu živinčad, ovce i sitnu stoku nadoknađuje četverostruka vrijednost, trostruka za svinju ili magarca te dvostruka za goveda i konje. Vlasniku ukradene životinje se vjeruje o njenoj vrijednosti dok optuženik zauvijek gubi vjerodostojnost u svim pitanjima. Osnovna kazna propisana za ovaj zločin je novčana, ali u nemogućnosti plaćanja, ona postaje tjelesna te se pooštava ovisno o visini novčane kazne. Za kazne od 20 do 30 perpera kazna kod nemogućnosti plaćanja postaje smrtna, vješanjem. I ovdje se bijeg optuženika pretvara u trajno izgnanstvo te sva njegova imovina pripada komuni. U slučaju da oštećenik prijavi

³⁷ Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, 7.

³⁸ Isto, 8.

krađu u roku osam dana, dobiva polovicu iznosa novčane kazne. Ako ju ne prijavi, a knez za nju dozna, oštećenik ne dobiva ništa, a ako se sam nagodi s kradljivcem bez prijavljivanja, mora komuni platiti iznos koji bi kradljivac morao platiti.³⁹

Ovaj statut razlikuje krađu unutar granica komune od one izvan njenih granica, ali čije su žrtve i/ili počinitelji njeni članovi. Tako osma glava starije redakcije propisuje kaznu za razbojništvo te pljačku na kopnenom ili morskom putu. Osnovna kazna je novčana te iznosi četverostruko od vrijednosti oduzete stvari, a razbojnik gubi vjerodostojnost u svim pitanjima. I ovdje novčana kazna kod nemogućnosti plaćanja postaje tjelesna te se postupno pooštrava. Ako je vrijednost nasilno oduzete stvari veća od deset perpera, a počinitelj nema odakle platiti četverostruko vrijednost, objesi ga se. Ovdje se također bijeg optuženika pretvara u trajno izgnanstvo te sva njegova imovina pripada komuni.⁴⁰

Jedan od zanimljivijih strogo kažnjivih prijestupa u srednjovjekovnim statutima je vraćanje ili pripremanje raznih biljnih pripravaka (otrova) s ciljem nanošenja ozljeda. Tako se u dvanaestoj glavi starije redakcije Korčulanskog statuta kažnjava spremanje otrova od trava. Ovaj članak propisuje da ako neka žena ili odrastao muškarac napravi otrov od trava ili izvrši vradžbine pomoću trava, a uslijed toga osoba umre, izgubi svijest ili neki ud, te se to može dokazati s dva vjerodostojna muškarca, osobu koja je napravila otrov se spaljuje. Čak i ako osoba ne umre, ne izgubi svijest ili ud, osobu koja je napravila otrov se kažnjava kaznom po volji kneza. U slučaju bijega optuženika njegova imovina pripada komuni te je izgnanstvo trajno.⁴¹

Trinaesta glava starije redakcije govori o kažnjavanju žena koje su sudjelovale u tučnjavi. Za ovaj prijestup koji predstavlja remećenje javnog reda i mira primarno se propisuju novčane kazne te kazna zatvora ako osobe nisu u mogućnosti platiti kaznu. Članak ne spominje eksplicitno smrtnu kaznu, ali u slučaju smrti jedne od žena uslijed udarca propisuje se da se žena koja ju je udarila kazni kao ubojica.⁴²

U petoj glavi dopune starijoj redakciji dopunjuje se šesta glava starije redakcije koja se tiče kažnjavanja kradljivaca. Ona sama ne spominje izričito smrtnu kaznu, ali potvrđuje već

³⁹ Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, 9-10.

⁴⁰ Isto, 10-11.

⁴¹ Isto, 12.

⁴² Isto, 12.

rečeno u šestoj glavi starije redakcije gdje je smrtna kazna moguća u slučaju nemogućnosti plaćanja većih iznosa novčane kazne te dodaje da se sada za krađu male životinje plaća deset, a za krađu veće životinje pet perpera.⁴³

Sljedeća glava također se nadovezuje na šestu glavu starije redakcije koja propisuje kazne za krađu. Deseta glava dopune starijoj redakciji odnosi se na pastire koji gule kožu sa životinja. Članak propisuje da pastir ne smije pri guljenju kožu sa životinje odvojiti njenu glavu od kože te oguljenu kožu s glavom mora predložiti vlasniku životinje. Ako se glava odvoji od kože, pastira se smatra kradljivcem, a ovisno o kojoj životinji je riječ, kazna može biti novčana, ali i smrtna ako ju pastir ne može platiti. U slučaju da se vlasnik životinje nagodi s pastirom te ne prijavi prijestup, plaća komuni novčanu kaznu od četiri perpera.⁴⁴

⁴³ Cvitanić, *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, 27.

⁴⁴ Isto, 28.

IV. Krčki statut

4.1. Nastanak statuta

Krčki (Vrbanski) statut sastoji se od nekoliko dijelova nastalih u različitim razdobljima. Prvih devetnaest stranica navedenog statuta potječe iz 1388. godine, odnosi se na cijeli otok Krk te se obično nazivaju Krčkim statutom ili Statutom otoka Krk jer čine njegovu osnovu. Drugi dio statuta čine odredbe kodificirane 1470. godine koje pobliže uređuju odnose između dviju krčkih općina - Vrbnika i Baške. Ova dva dijela zajedno čine formalno pravno vrelo koje se naziva Vrbanskim statutom. Prvi puta su navedeni dijelovi objedinjeni 1526. godine kada ih je pop Gregor Žašković prepisao u jednu knjigu.⁴⁵ Margetić i Strčić smatraju da se naslovi koji se nalaze kod pojedinih odredbi, posebno u starijem dijelu statuta iz 1388. godine kojima se bavimo u ovome radu, nisu originalno nalazili tamo već su dodani pri prepisivanju u pokušaju organizacije statuta.⁴⁶ Ovo se može vidjeti iz činjenice da su naslovi pojedinih odredbi nadodani na rubu stranice, ali i iz toga što se pod jednim naslovom propisuju kazne za više različitih slučajeva, a ne samo onaj naveden u naslovu. Općenito, Vrbanski statut pisan je glagoljicom te je stariji dio iz 1388. pisan na ekavici dok je noviji dio iz 1470. pisan na ikavici.⁴⁷

Otok Krk se od 1118. do 1480. godine nalazio pod vlašću knezova Frankopana ili Frankapana, ali oni u vrijeme donošenja statuta još nisu nosili to prezimena već su njegovu potvrdu od pape dobili tek sredinom 15. stoljeća. Do Zadarskog mira 1358. godine Frankopani su bili mletački vazali, ali nakon navedenog mira Mletačka Republika gubi utjecaj na otoku Krku te on potpada pod ingerenciju hrvatsko-ugarskog kralja u čiju službu ulaze i knezovi Frankopani.⁴⁸ Što se tiče uređenja otoka Krka, sjedište krčkih knezova Frankopana nalazilo se u gradu Krku dok je ostatak otoka bio podijeljen na četiri općine sa središtima u Omišlju, Dobrinju, Vrbniku i Baškoj u kojima su se nalazili kašteli i upravitelji (podknežini) koji su upravljali u ime kneza. Navodi se da je grad Krk imao posebna municipalna prava i

⁴⁵ Margetić i Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, 58.

⁴⁶ Isto, 59.

⁴⁷ Isto, 59.

⁴⁸ Klaić, *Krčki knezovi Frankopani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka: (od god. 1118 do god. 1480)*, 164.

svoj statut te je u njemu živjelo romansko stanovništvo dok je ostatak otoka bio naseljen Hrvatima i kasnije pohrvaćenim Vlasima.⁴⁹

Krčki statut započinje izjavom krčkih knezova Stjepana (Štefana) i njegovog brata Ivana (Anža) o tome kako su odlučili sastaviti navedeni statut zbog čestih pritužbi stanovništva Krka na nepravde koje su im bile nanošene. Svrha statuta bila je i urediti odnose krčkih kneževa sa sebi podložnim stanovništvom na teritorijima u svom trajnom posjedu te su u isto vrijeme naredili i sastavljanje Senjskog statuta. Navodi se da je Krčki statut donesen 15. lipnja 1388. godine te se sastojao od 31 članka.⁵⁰ Sastavljanje statuta knezovi Stjepan i Ivan povjerali su četvorici izaslanika - gospodinu Lovri, Ivanu i Pavlu te podknežinu Dokši, čija se imena navode na prvoj stranici statuta. Osim njih, pri proglašenju statuta bili su prisutni i otočki podknežini iz Vrbnika, Baške, Dobrinja, Omišlja i iz grada Krka te dobri muževi s čitavog otoka, vjerojatno članovi općinskih vijeća navedenih gradova.⁵¹ Pošto se stanovništvo otoka Krka dijelilo na viši i niži društveni sloj, članovi toga vijeća pripadali su višem sloju, zajedno s ostalim ljudima koji su obnašali upravne funkcije u svojim općinama, no to ne znači da niži sloj nije uopće sudjelovao u upravljanju općinom. Niži društveni sloj koji su većinom činili seljaci ili kmetovi koji su se bavili poljoprivredom mogao je sudjelovati u radu šire općinske skupštine no ona je često samo izražavala suglasnost s odlukama koje su općinsko vijeće i podknežin donijeli.⁵²

4.2. Smrtna kazna

Krčki statut u svom najstarijem dijelu propisuje uporabu smrtne kazne u čak četiri slučaja i to za kaznene prijestupe u prvoj, četrnaestoj, sedamnaestoj i dvadeset četvrtoj glavi.

Budući da je silovanje jedno od najtežih kaznenih prijestupa jer narušava čast žene i uključuje fizičko nasilje, prva glava statuta nazvana Glava prva o nasilju nad silovanom ženom posvećena je pojašnjenju postupka dokazivanja i kažnjavanja silovanja. Ovaj članak

⁴⁹ Klaić, *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka: (od god. 1118 do god. 1480)*, 34-35.

⁵⁰ Isto, 177-178.

⁵¹ Margetić i Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, 70, 95-96.

⁵² Isto, 62, 69.

propisuje da silovana žena ili djevojka mora silovanje prijaviti do trećeg dana i dokazati ga trima dobrim svjedocima. Svjedoci moraju biti stanovnici grada gdje je nasilje počinjeno. Ako ne postoje svjedoci, žena treba priseći „samodvanaest“ pri čemu joj se polovica prisežnika dodjeljuje, a ostatak treba sama naći među svojom rodbinom. U slučaju da više od tri njena rođaka odbiju prisegnuti, optuženik se oslobađa, a ako ona nema rodbine, suci joj mogu dozvoliti dovođenje tuđih žena dobra glasa. Neovisno o statusu, žena mora doći pred sud raspletana i vikom tražiti pomoć, a zatim mora pokazati mjesto na kojem je došlo do navedenog prijestupa. Tada suci hvataju okrivljenika te su ga dužni zadržati do izricanja presude osim ako im optuženi ne bi dao zadovoljavajuće jamstvo. Ako postoji optužba za silovanje ili ako ga žena dokaže svjedocima, optuženika se podvrgava torturi. Ako on pritom prizna silovanje, odsijeca mu se glava, a ako ne prizna, oslobađa se.⁵³

Krađa, kao kazneni prijestup koji je predstavljao narušavanje dobrih odnosa i povjerenja u zajednici, se većinom kažnjavala novčanom kaznom no ponavljanje tog prijestupa strogo se pratilo te se kažnjavalo smrću. Četrnaesta glava statuta nazvana je Glava o svojoj stvari koju bi pronašao ukradenu te općenito opisuje dokazivanje i kažnjavanje krađe. Ako bi vlasnik ukradene stvari pronašao svoju stvar, a optuženi ne bi poricao krađu, dužan je platiti propisanu novčanu kaznu za ukradenu stvar te ga se zapisuje kao kradljivca. U slučaju da optuženi poriče krađu, vlasnik je dužan dokazati trima svjedocima unutar grada ili dvama izvan grada koji ne smiju biti stranci dokazati da pronađena stvar pripada njemu. Optuženika se tada podvrgava torturi po izboru sudaca te ako ne prizna, oslobađa ga se. Također, ako bar jedna osoba svjedoči krađi, optuženika se podvrgava torturi. Čak i ako vlasnik ne može dokazati krađu jer ukradena stvar nije pronađena, ali sumnja na počinitelja, može zatražiti da ta osoba prisegne „samodvanaest“ pa ako one ne uspije dovršiti zakletvu, kažnjava se kao kradljivac. Kazna je nakon prve i druge krađe u slučaju nemogućnosti plaćanja mogla biti i tjelesna, odsijecanjem uda. U slučaju ponavljanja prijestupa, kradljivac plaća dvostruku vrijednost ukradene stvari, a nakon treće krađe prijestupnika se objesi.⁵⁴

Krčki statut razlikuje krađu predmeta ili životinje s posjeda i krađu predmeta iz kuće. Tako se sedamnaesta glava statuta zove Glava o kućnoj krađi te primarno propisuje novčanu kaznu koja se pretvara u smrtnu kaznu ovisno o vrijednosti ukradene stvari. Navedeni članak propisuje novčane kazne za krađu stvari iz spremišta u vrijednosti od ispod 20 soldina do 25

⁵³ Margetić i Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, 96-98.

⁵⁴ Isto, 102-103.

libara te uvodi vremenski rok od petnaest dana unutar kojih kazna treba biti plaćena. Navedeno je da se naplaćena novčana kazna dijeli tako da polovicu dobiva oštećeni vlasnik, a drugu polovicu među sobom dijele općina iz koje je kradljivac, te knezovi. U slučaju nemogućnosti plaćanja kazne za krađu predmeta u vrijednosti 25 libara, kazna postaje tjelesna te se počinitelju odsijeca ud. U slučaju krađe predmeta vrijednosti veće od 50 libara, počinitelja se objesi.⁵⁵

Zanimljivo je vidjeti da i Krčki statut strogo kažnjava posjedovanje i moguću upotrebu otrova. Dvadeset četvrta glava statuta nazvana je Glava o ženskom trovanju te pokazuje kako se čak i prijetnja žena otrovom shvaćala ozbiljno jer je pokazivala namjeru nanošenja ozljeda ili ubojstva. Članak propisuje da se za prijetnju otrovom ženu stavlja u klade, a ako suci procijene da se doista radi o otrovu, ženu se podvrgava torturi. Ako žena tada prizna posjedovanje i namjeru uporabe ili uporabu otrova, spaljuje ju se.⁵⁶

⁵⁵ Margetić i Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, 105-106.

⁵⁶ Isto, 109.

V. Kastavski statut

5.1. Nastanak statuta

Važno je napomenuti kako pravi naziv kastavske zbirke odredbi nije „statut“ već „zakon“ kao što je slučaj i s ostalim popisima pravnih običaja na jadranskoj obali istočno i zapadno od Rijeke. Prema tome, ovu zbirka pravnih odredbi bilo bi najtočnije zvati Zakon grada Kastva ili Kastavski zakon, kako su ga zvali sami stanovnici kastavske komune.⁵⁷ Iako izvorna verzija ovoga statuta nije sačuvana već je statut dostupan samo kroz prijepise i prijevode na njemački i talijanski, zna se da je bio napisan na hrvatskoj čakavštini te vrlo vjerojatno na glagoljici.⁵⁸ Jezgra Kastavskog zakon koju čini prvih dvadeset pet odredbi nastala je 1400. godine, godinu dana nakon promijene vlasti na području Kastva, Mošćenica i Veprinca koji su do prethodne 1399. godine bili pod vlasti grofova Devinskih. Kako bi zadržali određena prava i povlastice koje su imali za vrijeme prethodne uprave, stanovnici Kastava zapisuju i traže kodifikaciju svojih starih običaja i zakona. Navodi se da veliki dio odredbi potječe is običajnog zakona te korijene vuče iz mnogo ranijih slavenskih zakona među kojima se spominje i Ruska pravda iz 11. st. Usprkos tome, u određenom broju temeljnih odredbi može se prema formulaciji i korištenim terminima primijetiti modernost te njihov razvoj tijekom vremena.⁵⁹ Štoviše, promatranjem propisanih bitno različitih novčanih kazni za slična kaznena djela može se pretpostaviti da su pri sastavljanju zakona uzeti upisi u općinsku knjigu iz različitih razdoblja.⁶⁰ Ipak, neke odlike starih običajnih normi sačuvane su u obliku zajedničkih zemljišta, pašnjaka, livada i šuma.⁶¹

Devinski grofovi ime su dobili po svom posjedu Duino te potječu iz Furlanije. Bili su vazali akvilejskog patrijarha od kojeg su u posjed dobili Kastav, Veprinac, Mošćenice i Rijeku. Ne postoji točan zapis kada se to dogodilo, ali se za taj događaj uzima 1139. godina kada se u jednoj listini prvi puta spominje predstavnik obitelji Devin Diethalm. U svakom

⁵⁷ Margetić, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, 402.

⁵⁸ Munić, *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*, 39-40.

⁵⁹ Margetić, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, 403-404.

⁶⁰ Isto, 405.

⁶¹ Munić, *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*, 127.

slučaju, sigurno je da su vladali navedenim područjem kroz 13. i 14. stoljeće.⁶² Pritom su radili na razvoju i produbljivanju feudalnih odnosa na tom području što je vidljivo iz činjenice da je sredinom 14. stoljeća postojao urbar u kojem su popisali svoje posjede i kojim su uređivali podavanja stanovništva.⁶³ Devinski grofovi povezivali su se s drugim moćnim obiteljima kako bi potvrdili i učvrstili svoju vlast te stekli nove posjede. Tako su do sredine 14. stoljeća služili kao jamci, zastupnici i svjedoci goričkih grofova ili skrbnici njihove djece te su im davali novčane zajmove u zamjenu za povlastice. No, padom utjecaja goričkih grofova, Hugon VIII. Devinski povezuje se 1366. godine s austrijskim vojvodama što mu donosi brojne funkcije i veći utjecaj.⁶⁴ Oporukom posljednjeg punoljetnog muškog člana obitelji Devin, Hugona VIII., grofovi od Walseea podrijetlom iz Švapske dobili su 1390. godine područja grofova Devinskih na privremenu upravu do punoljetnosti djece grofa Hugona VIII. no 1399. Devinska loza nestaje te njihovi posjedi trajno prelaze u ruke obitelji Walsee. Oni su time postali gospodari gospoštije na Krasu koja je sastojala od Devina, Senožeće, Prema i Gotnika te Rijeka, Kastva, Veprinca, Mošćenica, Brseča te brojnih manjih naselja na tom području. Svojim dolaskom na vlast oko 1400. godine, osim kodifikacije Kastavskog statuta, sastavili su i urbar na temelju ranije spomenutog urbara te su njime popisali i potvrdili već postojeće obveze stanovništva prema vlastelinu. U tom urbaru navode i popis svojih posjeda koji osim ranije navedenih uključuje i Japnišće, Podgrad i Orehovlje.⁶⁵

U razdoblju na prijelazu 14. i 15. stoljeća, Kastavska gospoštija zauzimala je puno veći prostor od onog koji danas zauzima grad Kastav. Gospoštija se protezala uz obalu te u unutrašnjost najsjeverozapadnijeg dijela Kvarnerskog zaljeva. Na jugozapadu je počinjala kod opatije sv. Jakova u Opatiji te je, penjući se prema obroncima Učke i Ćićarije, obuhvaćala administrativno-upravne jedinice Brgud, Zvoneće, Žejane i Mune te Klanu, Studenu, Škalnicu i Lopaču prema istoku. Od Lopače se tokom Rječine spuštala prema moru zaobilazeći Rijeku i spuštajući se kod Plasa na obalu odakle se kroz Brgude, Preluk i Volosko vraćala do Opatije.⁶⁶ Stanovništvo Kastavske gospoštije činili su većinom kmetovi koji su se bavili stočarstvom i zemljoradnjom, ribarstvom, a manje obrtom i trgovinom. Uzgajali su žitarice,

⁶² Munić, *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*, 32-33.

⁶³ Isto, 38, bilješka 89.

⁶⁴ Isto, 35-36.

⁶⁵ Isto, 37-38.

⁶⁶ Isto, 121-122.

vinovu lozu, voće te pretežno sitnu stoku. Kako je krupnija stoka bila rijetka, njena krađa se oštro kažnjavala.⁶⁷ Načelu kastavske gospoštije nalazio se kapetan kojeg je postavljao vlastelin i koji obično nije bio iz općine. Većina ostalih upravnih funkcija bile je izborna te su ih popunjavali pučani i članovi uglednijih općinskih obitelji. Za razliku od kmetova koji su bili osobno slobodni, ali gospodarski ovisni, pučani su bili potpuno slobodni stanovnici gradske općine koji su se bavili obrtom, a vezani za vlastelina jedino zajedničkim novčanim obvezama.⁶⁸

5.2. Smrtna kazna

Najstariji dio Kastavskog statuta kodificiran 1400. godine propisuje smrtnu kaznu za tri kaznena prijestupa o kojima se govori u sedmom, jedanaestom i dvanaestom članku. Zanimljivo je da se u ovom statutu od svih kaznenih prijestupa najoštrije kažnjavaju različite vrste krađe. U navedenim slučajevima, ukradeni predmeti ili životinje predstavljaju bitne resurse za zajednicu u obliku hrane i radne snage. Tako se primjerice u članku 7. krađa u pekarnici ili u kovačnici kažnjava odsijecanjem glave ili plaćanjem kazne u iznosu 100 libara.⁶⁹ Također, članak 12. za krađu konja ili vola na općinskoj zemlji propisuje smrtnu kaznu, ali ne precizira način njena izvođenja.⁷⁰ U članku 11. koji nosi podnaslov Lopovluk na cesti propisuje da se za razbojstvo na slobodnoj cesti počinitelju oduzima život, a krađa na cesti se kažnjava novčanom kaznom od 100 libara.⁷¹ Razlika u načinu kažnjavanja krađe i razbojstva na cesti u navedenom članku vjerojatno proizlazi iz činjenice da razbojstvo uključuje čin nasilja prema osobi što se kažnjava strože.

⁶⁷ Munić, *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*, 95.

⁶⁸ Isto, 129, 141-142.

⁶⁹ Margetić, *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, 411.

⁷⁰ Isto, 413.

⁷¹ Isto, 413.

VI. Zaključak

Iz rada je vidljivo da je upotreba smrtne kazne bila prisutna u komunama i općinama diljem istočne jadranske obale. Na primjeru nekoliko primorskih hrvatskih statuta može se primijetiti da se smrtna kazna na području Hrvatske redovito koristila za kaznene prijestupe protiv života i tijela, imovine, časti te u slučaju zavjere protiv komunalnog ili općinskog upravitelja. Takvi kazneni prijestupi ugrožavali su integritet zajednice te su predstavljali opasnost za njen postojeći poredak i mir. Što se tiče kažnjavanja navedenih prijestupa, obično se vješanjem kažnjavala krađa, odsijecanjem glave ubojstvo i silovanje, a spaljivanjem na lomači trovanje, čaranje, neprirodni blud i palež. Najčešća kazna u svim ovim statutima ipak je novčana kazna koja predstavlja jedan od bitnih izvora financija za općinu. Tako i Korčulanski, Krčki i Kastavski statut u slučaju krađe manje vrijednih životinja ili predmeta propisuju prvo novčanu kaznu, a tek rastom vrijednosti predmeta, nemogućnošću plaćanja novčane kazne ili ponavljanjem krađe propisuju smrtnu kaznu.

Od tri statuta o kojima se u radu govori, najviše odredbi o upotrebi smrtne kazne sadrži Korčulanski statut. Tako su se u njemu smrću kažnjavali ubojstvo, razne krađe, razbojstvo, zavjera protiv kneza i trovanje. Krčki statut propisuje upotrebu smrtne kazne za razne krađe, silovanje te trovanje, a Kastavski statut smrću kažnjava razne krađe i razbojstvo. Zanimljivo je da ni Krčki ni Kastavski statut ne sadrže odredbe o ubojstvu, a nije vjerojatno da se ona nisu događala u tim općinama. Ovaj izostanak odredbi za teže kaznene prijestupe može se objasniti time što su srednjovjekovni statuti nastajali zapisivanjem i kodifikacijom običajnog prava pa je moguće da odredbe i kazne koje su bile općepoznate zbog toga nisu bile zapisane. To bi značilo da se na području Kvarnera zadržao veći utjecaj običajnog prava dok je na području utjecaja Mletačke Republike kazneno pravo zbog strane uprave bilo strože definirano. Iz rada možemo zaključiti i da upotreba smrtnih kazni u Korčulanskom i Krčkom statutu velikim dijelom odgovara načinu upotreba smrtne kazne u ostatku Hrvatske te međusobno dok se Kastavski statut malo razlikuje od njih. Korčulanski i Krčki statut kažnjavaju različite krađe vješanjem, a trovanje spaljivanjem dok odsijecanjem glave Korčulanski statut kažnjava zavjeru, a Krčki silovanje. S druge strane, Kastavski statut krađu u pekarnici ili kovačnici kažnjava odsijecanjem glave, a razlikuje i krađu s općinske zemlje i razbojstvo na slobodnoj cesti za koje nije definirano kako se provodi smrtna kazna.

Dakle, sva tri statuta koja su se proučavala upotrebljavala su smrtnu kaznu za iste ili slične prijestupe bez obzira na to pod čijom su se vlasti nalazile, ali postoje manje razlike u načinu izvršavanja smrtne kazne koje bi se mogle pripisati utjecaju pravnih sustava Mletačke Republike, Furlanije i Švapske odakle su potjecali korčulanski i kastavski upravitelji.

VII. Literatura

Primarni izvori:

Cvitanić, Antun. *Korčulanski statut: statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

Margetić, Lujo i Petar Strčić. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388*. Krk: Povijesno društvo otoka Krka, 1988.

Margetić, Lujo. *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*. Zagreb: Nakladni zavod Globus; Rijeka: Naklada Kvarner, Pravni fakultet Sveučilišta, 2012.

Sekundarni izvori:

Čepulo, Dalibor. *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu od srednjeg vijeka do suvremenog doba*. Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o., 2012.

Foretić, Vinko. *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*. Zagreb: Tisak narodne tiskare, 1940.

Judaš, Kristina. „Smrtna kazna u Zagrebačkom Gradecu u drugoj polovici 15. stoljeća.“ *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 36 No. -, 2018., str. 31-60. <https://hrcak.srce.hr/220243>, pristupljeno 3.9.2020.

Klaić, Vjekoslav. *Krčki knezovi Frankapani: od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka: (od god. 1118 do god. 1480)*. Reprint izd.: Zagreb: Matica Hrvatska, 1901.

Krmpotić, Pavao. „Kazneni postupak prema srednjovjekovnom statutarnom pravu Dubrovačke Republike.“ *Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja*, Vol. 40 No. 83, 2006., str. 85-104. <https://hrcak.srce.hr/8557>, pristupljeno 3.9.2020.

Milović, Đorđe. „Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta.“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 10 No. (1964-1965), 1965., str. 61-103. <https://hrcak.srce.hr/126683>, pristupljeno 3.9.2020.

Milović, Đorđe. „Kazneno pravo Senjskog statuta iz 1388.“ *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 34 No. 1, 2007., str. 197-243. <https://hrcak.srce.hr/42882>, pristupljeno 3.9.2020.

Milović, Đorđe. „Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci.“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, Vol. 6-7 No. (1961-1962), 1961., str. 5-200. <https://hrcak.srce.hr/126645>, pristupljeno 3.9.2020.

Munić, Darinko. *Kastav u srednjem vijeku: društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku: rasprave o Kastvu i Kastavskom statutu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1998.

Šuperina, Marijan. „Analiza kazni za prijestupe i delikte u Paškom statutu.“ Prikaz knjige *Statut Paške općine – Statuta Communitatis Pagi*, ur. Dalibor Čepulo, *Policija i sigurnost*, Vol. 21 No. 4, 2012., str. 859-881. <https://hrcak.srce.hr/99865>, pristupljeno 3.9.2020.